

**Destrucció i salvaguarda del
patrimoni documental i
bibliogràfic durant la Guerra Civil
(1936-1939). Els arxius parroquials
de la Conca de Barberà**

Joan Maria Quijada Bosch

• **Destrucció i salvaguarda del patrimoni documental i bibliogràfic durant la Guerra Civil (1936-1939). Els arxius parroquials de la Conca de Barberà**

• **Joan Maria Quijada Bosch**

• *jmquijadabosch@gmail.com*

• **Paraules clau:** arxius, biblioteques, Guerra Civil.

• **Resum:** presentació la situació dels arxius parroquials de la Conca de Barberà, després de la Guerra Civil. El recorregut s'inicia uns anys abans amb la creació, el 1920, de l'Arxiu Històric de Tarragona i el dipòsit de part d'aquesta documentació parroquial al nou centre arxivístic.

El 1936 les parròquies de l'actual comarca de la Conca de Barbera formaven part de dues realitats diocesanes diferents: l'arquebisbat de Tarragona i el bisbat de Vic.¹ Les parròquies de l'arxidiòcesi tarragonina estaven agrupades a l'arxiprestat de Montblanc, mentre que les del bisbat de Vic formaven part de l'arxiprestat de Santa Coloma de Queralt.² Aquesta situació es mantingué fins el 1957 quan en aplicació del concordat entre la Sant Seu i l'Estat Espanyol de 1953 s'intenta assimilar els límits diocesans als provincials. D'aquesta manera totes les parròquies de la província de Tarragona pertanyents al bisbat de Vic s'incorporaren a l'arquebisbat.

Els arxius parroquials abans de la Guerra Civil

El 1918 Mn. Sanç Capdevila i Felip preparà un estudi sobre la situació dels arxius parroquials amb la intenció de presentar-la a l'arquebisbe de Tarragona, Dr. Antolín López Peláez. La memòria, amb el títol de «L'estudi, ordenació i inventari dels arxius parroquials», porta data del primer de desembre del mateix any. La sobtada mort de l'arquebisbe, el dia 22 a Madrid, va impedir el prelat de rebre-la. En ella Mn. Sanç alertava de l'estat en que es trobaven els arxius parroquials «no pot ésser en general més deplorable. La cobdícia o la ignorància, la violència o la incúria, obriren en temps passats

les portes de aquells armaris venerables a mans sacrílegues que per l'afany avariciós de posseir un document, destrossaren els llibres i mutilaren els manuals, deixant tot aquell tresor històric rebregadament confús, arraconat i greument abandonat entre la brossa d'una mal endreçada golfà, a l'alcanç de la pols, dels animals rosegadors, de la immundícia i de la humitat consumidora». I continuava «la veritat és que la cura de benemèrits rectors ha endressat ja una bona part d'aquells arxius en armaris i prestatges acondicionats, però àdhuc molts d'aquests arxius aparentment ordenats, romanen en interior desordre, amb els volums desenquadernats i mancats dels índexs convenients i amb mantes alteracions de fulls dintre els manuals desapaginats, i aquest desordre dificulta greument el seu estudi i fa impossible la presició de les cites necessàries per a que els testimonis documentals facin la deguda autoritat».³

Amb la idea de revertir aquesta situació el cardenal Francesc d'A. Vidal i Barraquer fundava el nou de febrer de 1920 l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, (AHAT), on preservà tots els documents històrics i manuals antics de l'Arxiu de la Província Tarraconense, de la Taula Arquebisbal, de la Secretaria de Cambra, de la Cúria Eclesiàstica i dels arxius parroquials de tota l'arxidiòcesi. La tasca fou encomanada a Mn. Sanç Capdevila i Felip.

El nou arxiu s'instal·là a la planta baixa del palau arquebisbal, en una gran sala, que hi ha entre la muralla i l'hort, a sota mateix de la capella. Les obres de rehabilitació s'iniciaren d'immediat i un cop acabades, la sala es deixà eixugar durant un any. Mentrestant s'encarregà al fuster Josep Juncosa la construcció de dotze armaris de fusta amb les portes cobertes amb una xarxa metàl·lica per acomodar la documentació.

El deu de desembre de 1921 el cardenal Vidal i Barraquer manava que tota la documentació de l'arquebisbat de Tarragona anterior a 1750 fos dipositada al nou arxiu.⁴

Segons el dietari de Mn. Sanç Capdevila els primers arxius parroquials que arribaren a Tarragona foren precisament de quatre parròquies de la Conca de Barberà. Mentre esperava l'arribada del seu relleu al capdavant de la parròquia de Forès, d'on era ecònom, va triar i empaquetar la documentació que havia de ser traslladada a Tarragona, tant de la seva parròquia com de les parròquies veïnes. El quinze de febrer de 1921 arribaven a l'AHAT els arxius parroquials de Forès, Belltall, Conesa i Passanant.

El deu d'octubre s'hi dipositaven els procedents del Museu Diocesà de Tarragona, on havien arribat el 1918, la documentació dels arxius

parroquials de la Guàrdia dels Prats, Tamarit i Sant Magí de Rocamora.

Durant els tres primers anys Mn. Sanç va recórrer gairebé totes les parròquies de l'arxidiòcesi, inspeccionat els arxius i preparant la documentació per ser traslladada a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona. La primera d'aquestes excursions fou per diverses parròquies de la Conca de Barberà, l'Urgell i les Garrigues. El dia divuit de desembre visitava Montblanc on va examinar l'arxiu de la comunitat de preveres on hi va trobar documentació dels segles XVII i XVIII i un cantoral del segle XIV en pergami. El dia següent va anar a Barberà de la Conca, Pira i Blancafort, on va empaquetar la documentació per traslladar-la a Tarragona. El dia vint va passar per l'Espluga de Francolí i va trobar l'arxiu de la comunitat de preveres en unes pèssimes condicions. Sobre el mateix dia deia «abandonat dintre una cambra rònega de l'església vella, estave en l'estat més deplorable. Difícilment es podrà salvar». El mateix dia va empaquetar l'arxiu parroquial de Vimbodí. L'endemà visità Vallclara, el Vilosell i la Pobla de Cérvoles, on va seleccionar la documentació per ser baixada a Tarragona.

Sabem per una carta dirigida al Dr. Manuel Borràs i Ferré, llavors secretari de Cambra i Govern, que va quedar gratament sorprès de l'acollida rebuda per part dels rectors: «Arreu trobi més obsequis dels que'm mereixo, però els acceptava amb orgull convenent de que eren una prova més de afecte que'ls nostres párrocos tenen al senyor cardenal. Fins ara no he necessitat fer ús del ofici, i ni siquiera he trobat el més petit reparo en el compliment de la meua afortunada comissió. He empaquetat una pila de papers. A Barberà n'omplí dos caixons i un sac. A Pira altre caixó. A Blancafort varen trobar dalt de la golfa una riquesa de manuals del S. XIII i XIV total dos caixons. A l'Espluga l'arxiu de l'església vella estave fet una calamitat, no se si es podrà aprofitar res. Vaig disposar que's possessin els manuals al sol per tal de que s'assequesin, però dupto que's puguin salvar. A Vimbodí hi havie un bon arxiu com al Vilosell, Albi i Arbeca. Tots quedaren en empaquetats. A Vallclara, Pobla i Cervià no valen gran cosa però retirí qualques paquets per tal que hi sigui representats al Arxiu Històric Arxidiocesà».^{4bis}

El dia 31, quan va arribar a Tarragona, després de passar les festes de Nadal amb la seva família a Maldà, es va trobar els arxius parroquials de Blancafort i Pira. El dos de gener arribava l'arxiu de Vimbodí, el dia divuit el de Barberà de la Conca i el deu de febrer el vicari de Solivella lliurava un paquet amb manuals notariais d'aquella parròquia.

Munts de runa a la Plaça Major de Montblanc durant la Guerra civil.

L'u de maig Mn. Sanç iniciava una nova excursió, aquest cop per les parròquies situades a la muntanya de Sant Magí. El dia dos visitava Santa Coloma de Queralt, en aquell moment del bisbat de Vic, on va poder contemplar els seus monuments i veure els arxius. Aquell mateix dia tingué temps de passar per les Piles, Pontils i Santa Perpètua de Gaià i preparar la documentació que havia de baixar a Tarragona. El dia tres, durant la seva visita a Sant Magí va veure que encara quedaven materials interessants a l'arxiu i la biblioteca, com un volum amb la vida de Sant Magí del canonge Sessé del segle XVI en pergami amb dues versions, una en llatí i l'altra en català. Abans d'acabar el dia va passar per Vallespinosa.

Mentrestant, els arxius parroquials seguien arribant. El vuit de juny Vilanova de Prades, el 22 Biure de Gaià, el deu d'agost Pontils, Santa Perpètua de Gaià i Vallespinosa, i el 27 de novembre les Piles embalat en dues caixes.

Novament d'excursió va visitar el setze de febrer de 1923 Rocafort de Queralt, Montbrió de la Marca i Sarral, on va inspeccionar els arxius parroquials. A Sarral només hi va trobar els llibres sacramentals a partir del segle XVII i algun obituari de la comunitat de preveres. El mateix dia va anar també a Prenafeta, Lilla i Vilaverd. De l'arxiu

d'aquesta darrera parròquia va anotar en el seu dietari: «trobo l'arxiu a la golfa escampat per damunt de un femer, i la minyona del rector me diu que fins ara s'havia servit dels papers que allí hi havia per a encenalls del foc» (AHAT, Dietari arxiu, 1920-1930).

El 22 de febrer van arribar a Tarragona els arxius parroquials de Rocafort de Queralt i Montbrió de la Marca, el set de març es va rebre el de Vallclara i el 22 de maig el de Vilaverd. El febrer de 1924 va arribar a Tarragona la biblioteca de Sant Magí que va ser dipositada a la Biblioteca del Seminari.

I finalment, el 17 de febrer va arribar la documentació de l'Espluga de Francolí. El dia abans el rector Mn. Blai Sans Figuerola, informava de l'enviament al Dr. Magí Albaiges «A les 12 de la nit sortirà en direcció a eixa el carro amb 8 caixes, dos sacs y dos fardells. De les 8 caixes ni ha 5 que són de les relíquies les que després de la tapa hi ha tafetans y paper, els dos envoltoris també són relíquies, les tres caixes restants són de papers y els dos sacs són plens de pergamins. Suposu que no tindran V.V. temps per a retornar les caixes al mosu conductor y per tant va son import posat al compte del fuster qual factura acompanya. Els dos sacs dels pergamins si que desitjaria los entreguessin una vegada buits al mossu conductor perquè no son meus. En quant als jornals del home, noi, carro y cavalleria ell mateix lis hi dirà. Han de tindre en compte que necessita dos dies per a fer el viatge de anada y tornada, hostalatge y demés coses inherents als viatges de carreters».⁵

Durant aquests tres anys va arribar a Tarragona la documentació anterior a 1750 de gran part dels arxius parroquials de la Conca de Barberà. Les parròquies de Montblanc, Sarral i Senan foren les úniques que no traslladaren els seus fons a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona. En desconeixem el motiu. Per altra banda, els arxius de les noves parròquies d'Ollers, Glorieta i Vallverd de Queralt, erigides a finals del segle XIX, tampoc es dipositaren, doncs la documentació que guardaven era posterior a la data del decret del cardenal Vidal i Barraquer.

Un cop recollits la majoria d'arxius parroquials de l'arxidiòcesi tarragonina Mn. Sanç es va dedicar, els anys següents, a classificar, ordenar i catalogar tota aquesta documentació. La seva mort el setembre de 1932 va suposar l'inici d'una llarga letargia per a l'AHAT. Tampoc va ajudar la legislació republicana la qual va provocar una reducció dels recursos econòmics a l'Església. El 1935, Mn. Jeroni Claveras i Brunet, un jove sacerdot arribat de Roma on havia estudiat

arqueologia clàssica i arxivística pontificia, es va encarregar de l'arxiu. Per circumstàncies personals la implicació d'aquest no fou la mateixa que la del seu predecessor i amb l'esclat de la guerra, el juliol de 1936 la situació va empitjorar significativament.

El trasllat de bona part de la documentació parroquial a Tarragona, va evitar la seva destrucció casi segura durant els primers dies de la revolta. Tanmateix, cal reconèixer el paper cabdal que jugaren les forces d'ordre i seguretat de la Generalitat de Catalunya quan el dia 21 de juliol, van evitar que el palau arquebisbal, on era l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, fos assaltat i saquejat. D'aquesta manera els fons parroquials que allí s'havien concentrat es van salvar. Per a moltes parròquies aquesta documentació és l'única que conserven, doncs els documents que es custodiaven a l'arxiu de l'abadia van ser consumits per les flames.

Destrucció i salvament

El dinou de juliol de 1936 mentre pels carrers de Barcelona, les forces lleials a la República i els sindicats, esclafaven el cop militar, a les parròquies de la Conca de Barberà es celebraren les misses amb total normalitat.

Després del fallit alçament militar a Barcelona el moviment obrer, amb l'armament obtingut dels arsenals militars, es feu amb el control de la ciutat comtal i va suplantat l'autoritat i els poders polítics. A partir d'aquell moment es va desfermar arreu de Catalunya una vertadera repressió contra tots aquells sospitosos de donar suport als militars sollevats. D'una manera especial la persecució, sobretot durant els primers mesos, es va centrar en els membres, edificis i béns de l'Església Catòlica.

A la Conca de Barberà els episodis més violents es concentraren entre els dies 21 i 27 de juliol. El *Martirologi de la Conca* de Mn. Àngel Bergadà Escrivà narra cronològicament els fets poble a poble. Respecte a la qüestió que ens ocupa únicament hi consten cinc referències relacionades amb la destrucció o el salvament de patrimoni documental i bibliogràfic.

El vespre del 21 de juliol, a Vimbodí, una trentena de persones assaltaren el centre parroquial posant-li foc i cremaren la seva biblioteca. Al dia següent, al matí, durant l'escorcoll de l'abadia l'arxiu parroquial es va salvar gràcies a la intervenció del secretari que el va fer portar a l'ajuntament. A Santa Coloma de Queralt,

com veurem, l'arxiu va ser salvat i traslladat fora de la vila, i després de la guerra recuperat. El dia 25 a Blancafort l'església va ser profanada i tot el que hi havia en el seu interior, juntament amb l'arxiu parroquial, va ser cremat al torrent. I el darrer l'episodi, és la confiscació de l'arxiu de la comunitat de preveres de Montblanc que estava situat en una dependència sobre la sagristia de l'església de Santa Maria. Tot seguit veurem amb més detall què va succeir.⁶

La tasca de la Generalitat de Catalunya en el salvament del patrimoni documental i bibliogràfic

El 21 de juliol el president de la Generalitat de Catalunya Lluís Companys, amb l'objectiu de reconduir la situació i prendre la iniciativa davant de les forces sindicals, va crear el Comitè Central de Milícies Antifeixistes,⁷ on hi havia representants de les organitzacions sindicals i també dels partits del Front Popular. Aquest nou organisme va supplantar l'acció política de la Generalitat fins l'u d'octubre, quan un cop estabilitzada la situació, va ser dissolt pel mateix president, retornant el control de la situació a mans de la Generalitat de Catalunya.⁸ El dia següent, el decret de creació de les Milícies Ciutadanes de Catalunya preveia, en l'article cinquè, la formació de Comitès Locals de Defensa que actuarien en tot moment d'acord amb les disposicions emanades del comitè central. Així doncs, a partir d'aquesta data totes les localitats catalanes comptaren amb un comitè local antifeixista.

Davant els saquejos i la crema d'esglésies que s'estaven produint a Barcelona i arreu del territori català, el 21 de juliol, es va radiar repetidament el següent comunicat oficial: «El Govern de la Generalitat de Catalunya s'ha incautat de tots els edificis religiosos i, per tant, prega tothom que siguin respectats».⁹ En la mateixa línia s'enganxaren cartells a les façanes de les esglésies amb el missatge següent «Incautat per la Generalitat de Catalunya»¹⁰ Malgrat tot, els actes de pillatge i destrucció seguiren durant els dies i setmanes següents.

El dia 23 la Generalitat de Catalunya ordenava la constitució a totes les ciutats i viles d'un comitè presidit per l'alcalde, sota la salvaguarda de les milícies ciutadanes, encarregat de vetllar i assegurar la conservació dels edificis públics, que el govern de la Generalitat destinava a institucions populars, així com els objectes, que havien de formar part del patrimoni del poble.¹¹

Assalt a la Impremta Monmany de Montblanc

La primera mesura legislativa encaminada a salvaguardar el patrimoni cultural fou el decret de 24 de juliol pel qual es confiscaven tots els materials i objectes d'interès pedagògic, científic, artístic, històric, arqueològic, bibliogràfic i documental, que estiguessin situats en els edificis o locals d'institucions públiques del territori català afectats pels esdeveniments del moment o que a judici dels senyors comissaris de la Generalitat, alcaldes i altres autoritats legals poguessin ser-ho. Per altra banda, els comitès antifeixistes locals havien de vetllar per salvaguardar tots els esmentats materials i objectes en els locals on es trobaven, i si les condicions d'aquests no oferien les suficients garanties de seguretat, en altres de la mateixa localitat.¹²

Paral·lelament des de la conselleria de Cultura de la Generalitat el conseller Ventura Gassol i el seu equip de col·laboradors iniciaren una campanya per salvaguardar el patrimoni cultural català. Durant els primers dies les accions espontànies d'un grup de ciutadans, sota l'empara del govern, va aconseguir aturar la destrucció del patrimoni artístic i cultural. Un cop passats aquests primers moments de descontrol es va organitzar el salvament del patrimoni documental i bibliogràfic a través de la Secció d'Arxius, Biblioteques, Museus

i Excavacions. El 31 de juliol de 1936 quedaven anul·lades totes les delegacions d'inspecció d'edificis i d'objectes del patrimoni del poble i totes les autoritzacions per requisar i apropiar-se d'ells. Les úniques persones autoritzades per recollir els objectes, materials, llibres i documents eren els delegats de la Secció. Per altra banda, totes aquelles persones que trobessin objectes, que segons el seu parer, tinguessin un interès artístic, històric, científic o pedagògic, enlloc de dur-los al Servei de Patrimoni de la Generalitat com s'havia fet fins llavors, havien de comunicar-ho al servei per tal que un tècnic autoritzat dictaminés si el seu interès justificava la confiscació o trasllat.¹³

El quatre d'agost un decret posava a disposició de la Generalitat de Catalunya tota la documentació anterior al segle XIX procedent d'institucions públiques, corporacions i comunitats de tota mena i patrimonis familiars de l'antiga noblesa, inclòs l'Arxiu de la Corona d'Aragó, (ACA) així com els arxius municipals, notariais, judicials, parroquials, episcopals, conventuals, capitulars i d'altres similars. Per altra banda, el personal de la Secció d'Arxius del Servei de Patrimoni Històric, Artístic i Científic (SPHAC) de la Generalitat de Catalunya havia de fer complir les disposicions establertes en el decret, amb la urgència que les circumstàncies del moment imposaven. Finalment, advertia que tots aquells que tinguessin alguna documentació de la naturalesa que indicava el decret estaven obligats a posar-ho en coneixement de la Secció d'Arxius.¹⁴

El tretze d'agost s'envià

El tres de novembre de 1936 es prohibia l'exportació de llibres i manuscrits anteriors a 1800 sense autorització expressa de la conselleria de Cultura. Tanmateix, els llibres i manuscrits anteriors al segle XIX en poder de llibreters o particulars que es pogués demostrar que procedien de biblioteques, que en virtut del decret del 24 de juliol es declaraven apropiades per la Generalitat, podien ser decomissades pel Servei de Biblioteques.¹⁶

Davant la consulta realitzada per l'ajuntament de Montblanc, respecte

la forma de com havien de ser lliurades les certificacions de partides de naixement, matrimoni i defunció anteriors a 1871,¹⁷ existents en els llibres sacramentals dels antics arxius parroquials, la conselleria de Justícia resolva el quatre de novembre que els jutjats populars locals s'apropriessin dels antics arxius parroquials en les poblacions on aquests s'haguessin conservat¹⁸. L'ordre no explicitava que únicament

s'havien de dipositar als jutjats populars els llibres de baptismes, matrimonis i òbits, circumstància que molt aviat generà divergències entre el Secció d'Arxius i els responsables dels jutjats populars. El dos de desembre, després d'un requeriment de l'ajuntament d'Olot, la conselleria de Cultura publicava un nou decret on s'indicava que únicament s'havien de transferir als jutjats locals els llibres de baptismes, matrimonis i òbits compresos entre 1801-1936, restant tota la documentació parroquial anterior a càrrec de la Secció d'Arxius.¹⁹

El 26 d'octubre de 1937 s'ordenava als ajuntaments vetllar per la protecció del Patrimoni Històric, Artístic i Científic que hi hagués en el seu terme. L'article 3er del decret deia «Els objectes arqueològics, artístics, documentals i bibliogràfics, com són obres de pintura i escultura, exemplars de ceràmica, mobiliari, orfebreria, indumentària, llibres i documents, procedents d'esglésies, d'associacions religioses o civils o de particulars, que hagin estat apropiats per Municipis, Sindicats, Centres polítics, Comitès i particulars, són considerats Patrimoni nacional, i en conseqüència prohibida llur cessió o alienació, per tant, hauran de tenir-los en les millors condicions de conservació i seguretat i en trametran inventari al Departament de Cultura de la Generalitat».²⁰

El cinc de gener de 1938 es reglamentava la defensa del Patrimoni Històric, Artístic i Científic català i s'establia que tots els ciutadans, i especialment les autoritats i els agents dependents de la Generalitat, tenien el deure de denunciar al servei del SPHAC l'existència de béns susceptibles d'ésser incorporats al patrimoni públic. Així mateix, l'obligació de comunicar troballes fortuïtes d'objectes, documents, llibres i vestigis arqueològics, històrics o artístics en obres, treballs en el subsòl o remocions de terres.²¹

Finalment, el decret de deu de març de 1938 de la conselleria de Justícia ordenava que tots els protocols, anteriors a 1800 existents a l'Arxiu General de Protocols o en poder dels notaris arxivers dels diferents districtes notariais de Catalunya, fossin lliurats a la Secció d'Arxius. Els notaris arxivers seguirien exercint la custòdia, conservació i gestió dels protocols posteriors.²²

La Secció d'Arxius del SPHAC. La creu roja dels arxius

La recent creada Secció d'Arxius del Servei de Patrimoni Històric, Artístic i Científic de la Generalitat de Catalunya –dos de juny de 1936–, amb Agustí Duran i Sanpere, director de l'Arxiu Històric de

la Ciutat Barcelona, al capdavant, fou l'encarregada de coordinar les accions de salvament del patrimoni documental català i desenvolupar una estructura organitzativa totalment nova. En primer lloc es va projectar la creació a Barcelona de l'Arxiu Històric General de Catalunya on s'havien d'agrupar tots aquells fons documentals procedents d'administracions que havien tingut jurisdicció a tot el territori català, també els arxius judicial, notarial, episcopal, i capitular de Barcelona, així com els parroquials i conventuals de la mateix ciutat, i els patrimonials de l'antiga noblesa. També ingressarien en aquest arxiu els nuclis documentals d'altres ciutats i viles que s'haguessin desplaçat a Barcelona per tal de salvaguardar-los –aquest fou el cas de l'arxiu parroquial de Santa Coloma de Queralt–. Tots aquests arxius es mantindrien separats per la seva diversa procedència per tal d'assegurar el bon ordre de conservació i un bon servei de recerca. L'espai escollit per ubicar aquest nou arxiu va ser, en un primer moment, el palau episcopal, a prop de l'Arxiu Històric de la ciutat. Però, finalment, davant dels bombardejos cada cop més freqüents i el temor que l'arxiu pogués ser assaltat pels milicians, l'octubre de 1938 es va decidir traslladar-lo al monestir de Pedralbes.

Per altra banda, també es va plantejar la creació d'Arxius Històrics a Girona, Tarragona, Reus, Tortosa, Vic, Manresa, Lleida i Tremp els quals acollirien la documentació que amb anterioritat a la rebel·lió ja s'havien concentrat, així com la de les localitats del mateix partit judicial i la d'aquelles localitats d'altres partits judicials que no tinguessin un Arxiu Històric de la Generalitat. Les localitats que no essent capital de vegueria, però si de partit judicial, podrien disposar d'un Arxiu Històric, sempre i quan complissin els requisits imposats per la Generalitat de Catalunya. En aquest grup hi havia els arxius de Figueres, la Bisbal de l'Empordà, Arenys de Mar, Mataró, Terrassa, Vilafranca del Penedès, el Vendrell, Vilanova i la Geltrú, Valls, Puigcerdà, Ripoll, Olot, Berga, Solsona, Cervera, les Borges Blanques, Vielha i la Seu d'Urgell. Encara hi havia un altre grup d'arxius creats a partir d'arxius ja existents o en període de formació per iniciativa particular o d'alguna corporació local com fou el de Palamós. Aquests eren considerats filials de l'arxiu del corresponent cap de partit judicial. Finalment, les circumstàncies del moment aconsellaren la creació de dos arxius eventuais de protecció, un a Viladrau i un altre a Poblet, per a la concentració dels arxius de les comarques orientals i occidentals respectivament.²³

L'actuació de la Secció d'Arxius a la Conca de Barberà

El tretze d'agost de 1936 Martí de Riquer, Josep Buch Parera i Josep Pons Guri, funcionaris de la Secció d'Arxius del SPHAC, procedents de Santa Maria de Mediona, arribaren a Santa Coloma de Queralt on van organitzar i preparar la documentació de l'antic arxiu notarial i de la parròquia per ser traslladada. Al cap de dos dies, novament Martí de Riquer, en aquesta ocasió acompanyat per Joan Amat Peris, Francesc Dalmau Quintà i Caius Estrems Minguillon, van transportar els arxius de Santa Coloma de Queralt a la casa de l'Ardiaca, seu de l'Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona, habilitat provisionalment com Arxiu Històric General de Catalunya. El trasllat de la documentació es va fer amb un camió de la companyia de transports *La Nueva Condal*, de Joan Suñé pel preu de 105 pessetes. Aquest va sortir al matí i va arribar a les nou i quart del vespre del mateix dia. En total es van transportar aproximadament 35 metres lineals de documentació. El quatre de setembre de 1937 l'arxiu parroquial de Santa Coloma de Queralt va ser encapsat i en el transcurs dels dos dies següents va ser traslladat en un carro, juntament amb part de la seva prestatgeria de fusta, a una casa del carrer de l'Esperança incautada a la Caixa de Pensions, habilitat com a dipòsit, on s'estaven concentrant tots els arxius eclesiàstics. Allí es va instal·lar a la cel·la número 14 del segon pis.²⁴

Entre els mesos d'octubre i novembre de 1938, la documentació de Santa Coloma de Queralt va ser traslladada a la nova seu de l'Arxiu Històric General de Catalunya, el monestir de Pedralbes, ubicant-se a la sala capitular.²⁵

Per altra banda, el nou de juliol de 1936 Agustí Duran i Sanpere sol·licitava al conseller de Cultura poder disposar de 500 ptes. per tal d'adquirir documentació procedent de l'antic castell de Santa Coloma de Queralt amb la finalitat de dipositar-ho a l'Arxiu Històric General de Catalunya. El dia onze Enric Mitjana de les Dobles, reconeixia haver rebut de mans de Duran i Sanpere, la quantitat de 494 ptes. a raó de tres lligalls de documentació relativa a Torredembarra, altres tres relatius a l'Arboç i sis lligalls sobre Santa Coloma de Queralt i els seus agregats. El catorze d'agost el conseller de Cultura autoritzava el pagament de les 500 ptes., que finalment foren 494 ptes., gràcies al descompte del 1'2% que aplicà el venedor.²⁶

El deu de desembre la comissió del Patrimoni Artístic de Tarragona, davant la impossibilitat que el seu personal pogués recollir personalment

els objectes recuperats, amb valor artístic o material, de les esglésies i les cases incautades, va fer arribar una circular als ajuntaments on es sol·licitava la seva col·laboració. En aquesta se'ls demanava que en el termini de deu dies trasl·ladessin i dipositessin els objectes recollits a les oficines de la comissió situades al palau arquebisbal convertit aleshores en seu del Museu Arqueològic. L'ajuntament de Forés, en resposta a la circular, va comunicar que el 25 d'octubre Josep Recasens, en nom de la comissió, havia recollit quinze peces de pedra procedents dels retaules de l'església, un plat de metall i un llibre, sense especificar la tipologia del mateix.²⁷

A Montblanc el comitè local antifeixista obligà al plebà Mn. Dalmau Llebaria Torné i a l'arxiver, Mn. Josep Roselló Sans, va obrir la porta de l'arxiu que hi havia a sobre de la sagristia, a l'espai anomenat antigament *Schola cantorum*, on s'hi guardava la documentació de la comunitat de preveres, juntament, segons Palau i Dulcet, amb «una munió de llibres, la seva majoria salvats de la crema de Sant Francesc, però no tenen cap valor bibliogràfic»²⁸. Per contra, l'arxiu parroquial es va perdre gairebé tot, a excepció dels llibres de baptismes i un d'òbits que es van salvar, no així els llibres de matrimonis que van ser destruïts.

Segons el relat de les monges clarisses del convent de la Mare de Déu de la Serra, aportat per Francesc Badia i Batalla, aquestes abans d'abandonar el monestir lliuraren els documents més antics, n'hi havia des del segle XIII, a dues famílies de la vila. Una família guardava els llibres i les cròniques de l'orde, i l'altra la documentació. Segons les monges ni uns ni altres es salvaren. Els primers foren amagats en un cup i els llibres no resistiren la humitat. Mentre la família que guardava els documents, tement possibles represàlies en cas que fos descobert l'amagatall, els va cremar tots.²⁹

Ben entrat el 1938 la situació sobre alguns arxius encara era confusa. En una fitxa de la Secció d'Arxius datada el maig hi trobem la següent notícia sobre l'arxiu de la Serra «falta recollir de Montblanc l'arxiu del convent de la Serra, desconeixent-se, però si ja haurà estat recollit pel senyor Eduard Toda i portat al monestir de Poblet. Per detalls sobre el susdit arxiu adreçar-se al senyor Eroles, cap de policia de Montblanc. Es suposa que en aqueix arxiu hi ha documentació pertanyent a la casa dels ducs d'Alba».³⁰

Per altra banda, l'exdirector de l'Arxiu Comarcal, Josep M. Porta, ens va relatar com el seu oncle Ismael Balanyà Moix havia pogut, *in extremis*, salvar una col·lecció de documents procedents de la Serra. Segons li va explicar, al carrer de Baix –l'actual carrer

de Santa Tecla– hi havia una gran pila de documents i llibres que els anaven a portar a cremar entre el pont vell i el pont nou. Amb l'ajuda del seu pare, Ismael Balanyà i Feixa, nomenat l'u de desembre de 1936 delegat a Montblanc de la Comissaria General de Museus de la Generalitat de Catalunya,³¹ van recollir tot el que van poder i ho van portar a cal Pintor. Al retornar novament per seguir recollint els van fer marxar i ja no va poder salvar res més. Entre els documents salvats destaquen uns volums de la història de Montblanc de Ramon Cantó i diversos pergamins.

Així doncs, semblava que l'única documentació que s'havia salvat del convent de la Serra eren els pocs pergamins que Ismael Balanyà Moix havia pogut recollir aquell fatídic dia i que actualment es troben a l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà. Documentació que un cop acabada la guerra no fou retornada a les seves propietàries.³²

Tanmateix, el 2016 la comunitat de monges clarisses de Reus, on s'havien traslladat les darreres quatre monges que quedaven a Montblanc quan tancaren el convent el 2008, dipositaren a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona el fons històric del monestir de la Mare de Déu de la Serra. Aquest conté una col·lecció de pergamins del segle XIV al XVII i documentació dels segles XVII i XVIII. Possiblement, es tracta dels documents i llibres que estaven amagats a cal Torrellas (del carrer Major) i que van ser retornats al convent un cop acabada la guerra.³³

El deu d'agost de 1936 el notari arxiver del districte de Montblanc, Francesc Masip Rovira, posava en coneixement de la Secció d'Arxius del SPHAC que a l'arxiu del seu districte hi havia, anteriors al segle XIX, uns 427 volums, alguns d'ells sense relligar, a més a més de diversos paquets amb documentació. El dia treze la Secció d'Arxius sol·licitava informació més concreta sobre el què hi havia. El dia 27 el notari arxiver enviava l'inventari dels volums i lligalls anteriors al segle XIX, expressant les dates, localitat, notari i volums. Aquest inventari portava data de 22 d'agost.³⁴

Durant el mes d'agost Ignasi Mallol Casanovas i Joan Rebull Torroja, comissaris de la Comissió del Patrimoni Artístic, Històric i Científic a Tarragona, van visitar diverses poblacions de la província per fer-se una idea de l'estat en què es trobava el patrimoni artístic, bibliogràfic i documental. Sabem que el divendres catorze d'agost van passar per Montblanc on van trobar «una caixa de núvia amb papers del arxiu de Poblet propietat d'un tal Sr. Poblet».³⁵ Es tractava de la documentació que l'historiador montblanquí Joan Poblet Teixidó

havia recollit al llarg de la seva vida per dur a terme els seus estudis.

Davant del perill que suposava la proximitat del front de guerra es va ordenar el trasllat dels arxius parroquial i notarial de Montblanc al refugi d'arxius de Poblet. A les deu del matí del dia 23 de maig de 1938 a la casa de la vila, l'alcalde Jaume Foguet March, en compliment de les disposicions dictades per la Generalitat de Catalunya, va lliurar a Josep M. Duran i Gisbert, delegat del Secció d'Arxius, i al seu acompanyant Magí Serés Roca, la documentació corresponent a l'antiga parròquia de Santa Maria de Montblanc, en veritat es tractava de l'arxiu de la comunitat de preveres. Segons els informes aquesta es trobava en una dependència del segon pis de l'ajuntament sense cap mena d'ordre. Així doncs, abans del seu trasllat es va organitzar i classificar en lligalls de la següent manera «paquets 1P a 16P llibres, 17P a 44P documentació, caixons 45P a 64P documentació, 65P i 66P documentació (els paquets marcats PP corresponen a documentació del plebà o rector)». ³⁶ A banda, també van recollir tres caixons amb documents i alguns objectes corresponents a les parròquies de Vilaverd, Lilla i la Guàrdia dels Prats. El mateix dia, el notari arxiver del districte notarial de Montblanc, Francesc Masip, va fer entrega de tots els documents i lligalls, relligats en seixanta-set paquets, identificats de l'1N a 67N. Finalment, la Secció d'Arxiu també es va fer càrrec de set paquets amb documentació i pergamins de la casa de Poblet Teixidor lliurats per Maria Sabaté. Segons sembla aquest «estava format pels documents que aqueix senyor havia reunit procedents de diversos arxius de Montblanc: parroquial, notarial, de l'hospital, etc., i d'altres localitats veïnes. Feia l'efecte que aqueixa documentació havia estat deixada al senyor Poblet per als seus estudis i publicacions, i que en morir dit senyor els seus hereus s'oblidaren de retornar-la a la seva procedència, la qual cosa s'escauria de fer al present». ³⁷

La idea inicial era transportar tota aquesta documentació al monestir Poblet, refugi dels arxius de les comarques occidentals, però la prohibició de passar més enllà de Montblanc ho impedí. Així ho explicava Duran a Toda el 26 de maig de 1938 «l'altra dia els nostres funcionaris Duran Gisbert i Serés amb un camió varen anar a Montblanc a recollir els arxius notarial i parroquial. En intentar d'anar cap a Poblet es van trobar amb la sorpresa de no poder passar per a no contravenir les ordres severes que havien estat donades aquell mateix dia de no permetre a cap element civil de passar més enllà de Montblanc. Tampoc van poder telefonar a vostè com era el seu propòsit. La càrrega, doncs, va venir a Barcelona, juntament

amb alguns papers procedents de Vilavert i algun altre de la casa de Poblet i Teixidor. Ara, ja és tot a Viladrau on espera l'hora del repartiment definitiu».³⁸

El cinc de setembre de 1938 el sotssecretari de Cultura va comunicar al registrador de la propietat de Montblanc que el conseller havia disposat que fossin recollits tots els llibres de les antigues comptadores d'hipoteques, d'acord amb els decrets de quatre d'agost de 1936 i de 26 d'octubre de 1937 en relació amb l'article 509 del reglament de la llei hipotecària, en virtut dels quals corresponia a la Generalitat de Catalunya l'ordenació, salvaguarda i utilització cultural dels Arxius Històrics de Catalunya.³⁹ Sembla que l'ordre no va arribar a executar-se.

Poblet. Refugi d'arxius de les comarques occidentals.

El 27 de juliol de 1936 Lluís Mestres Capdevila, delegat de la Generalitat de Catalunya a Tarragona, nomenava al president del patronat de Poblet, Eduard Toda i Güell, «delegat especial per a la incautació dels edificis i els seus continguts artístic-arqueològics de la comarca de la Conca de Barberà i els seus voltants, i especialment, el monestir de Vallbona de les Monges, filial de Poblet»⁴⁰, quedant facultat per prendre totes les mesures i donar les ordres més oportunes per a tal fi. Al mateix temps, va ordenar a tots els alcaldes o militants del Front Popular de la comarca a facilitar la seva feina.⁴¹

Els patronats de Santes Creus i de Poblet van ser dissolts el dotze d'agost i les seves funcions van ser encomanades a un comissari. Tant en un com en l'altre cas, aquesta tasca va recaure sobre els fins llavors presidents del respectius patronats. Santes Creus a Pere Lloret Ordeix i Poblet a Eduard Toda Güell.⁴²

El 23 d'agost de 1937 Toda va instar a Duran a establir a Poblet un «arxiu comarcal».⁴³ El 29 de novembre de 1937 es va acordar destinar Poblet a refugi dels arxius de les comarques occidentals⁴⁴. Tanmateix, abans de prendre aquesta decisió es varen valorar altres possibilitats, com Vilanova de Meià, Solsona i Vallbona de les Monges.

A final d'any la Secció d'Arxius va encarregar a Toda, recollir «tota la documentació dispersa d'arxius parroquials, notariais i d'altres que convingui protegir de les contingències derivades de la situació actual i dur-los a Poblet» de les comarques veïnes. El disset de novembre l'ajuntament de Vinaixa va rebre la notificació, el dos de desembre Montblanc i el set de gener de 1938 els consistoris de Prades, Vilanova de Prades, el Vilosell, l'Albi, Tarrés, Vallerclara,

Forès, Belltall, Blancafort, Solivella, Barberà de la Conca, Cabra del Camp i Ulldemolins.⁴⁵

Al refugi d'arxius de les comarques occidentals de Poblet s'hi van concentrar diversos arxius municipals, notariais i eclesiàstics. Sabem que el disset d'agost de 1938 hi havia els arxius municipals –40 metres lineals–, parroquial –85 metres lineals–, patrimonials –16 metres lineals– i 3.500 pergamins de Reus, el fons parroquial d'Anglesola –8 metres lineals–, els arxius municipal –5 metres lineals– i parroquial –8 metres lineals– de la Selva del Camp i els fons parroquials de Verdú –22 metres lineals–, Vilagrassa –2 metres lineals– i Vinaixa –1 metre lineal–. També hi havia repartits entre Poblet i Viladrau l'arxiu del monestir de Vallbona de les Monges –5 metres lineals–, i els fons documentals de Tortosa –50 metres lineals de l'episcopal, 48 del capitular, 213 notarial i 50 del municipal–.⁴⁶ També es va plantejar el trasllat dels arxius de Lleida però les reticències de les autoritats lleidatanes van impedir, finalment, que aquest s'acabés materialitzant.⁴⁷

A Poblet també hi van fer cap diverses biblioteques. El tretze d'octubre de 1937 Toda agraià a Jordi Rubió Balaguer, cap del Servei de Biblioteques, la seva confiança a l'ordenar el trasllat dels llibres de la biblioteca dels missioners de la Selva del Camp a Poblet. Toda li deia «aquí nostra llibreria ha crescut molt amb l'entrada dels llibres de Riudabella, Vallbona, i una millor part de la del seminari dels Paüls de l'Espluga.»⁴⁸ En el mateix escrit aprofitava per demanar que li fes arribar una col·lecció de l'enciclopèdia Espasa «doncs suposo que li hauran anat a mans cert número d'exemplars. Aquí fa falta i tindrà bon empleo». I l'informava que «del vell Poblet han entrat també un centenar de volums».⁴⁹

El nou de març de 1938 Jordi Rubió va informar a Toda que una alumna de l'escola de bibliotecàries, germana del doctor Montserrat, metge de l'hospital instal·lat al castell de Riudabella, li havia comentat que allí encara hi restaven llibres i que corrien el perill de perdre's. El dia catorze Toda contestava a Rubió explicant-li com s'havia portat a terme el trasllat dels mobles, llibres i altres objectes de Riudabella el dos d'octubre de 1936 «al arribar a la biblioteca vaig trobar-me amb el comitè de Vimbodí, volia guardar els llibres per a fer-se una sala de lectura al casino del poble, i prenent els volums que volgué aquell escullir, em deixà 9 cantorals, 174 volums d'obres completes i 90 volums d'obres despariades». Posteriorment, havia intentat, en diverses ocasions, completar aquestes darreres col·leccions i veure exactament les retingudes a Riudabella. Malgrat

la bona predisposició, tant del director del centre com del comissari polític, no es va arribar a concretar res. Així doncs, Toda pensava que l'única manera de retirar els llibres que encara hi quedaven, majoritàriament publicacions d'art, era que Rubió ho demanés a les autoritats de l'hospital. A canvi Toda va oferir un servei de préstec de llibres per repartir entre els soldats de l'hospital.⁵⁰ El 24 de març Rubió va escriure a Toda encomanant-li posar-se en contacte amb el director de l'hospital o el metge responsable per a seleccionar els llibres que encara restessin a la biblioteca i traslladar-los al monestir.⁵¹

Finalment, davant del ràpid avenç de l'exercit franquista, es va decidir traslladar els fons dipositats a Poblet que no tenien, a criteri de Toda, relació amb el monestir, a altres dipòsits documentals. El tres de gener de 1939 es va ordenar l'evacuació i l'endemà van començar el trasllats dels fons a Viladrau i Pedralbes.⁵²

El dotze de març de 1939 Manuel Herrera Gés, encarregat dels arxius dipositats a Poblet, explicava per carta a Duran com havien viscut els darrers dies abans de l'arribada dels soldats franquistes al monestir i la situació en què es trobaven passats uns mesos «Ya te diría Plandiura como se liberó Poblet y los malos días que pasamos. Las últimas horas fueron trágicas de verdad. D. Eduardo, aplanado, la orden de evacuación lo aplanó por completo y tuve miedo por él, gracias que vino pronto la reacción con la liberación. Tenía en el fondo de la bodega todas las mujeres y niños. Gracias a Dios conserve la serenidad y el ánimo y providencialmente salimos del mal paso, y se salvó Poblet del saqueo y de la destrucción y nos salvamos todos.

No sabemos nada de como quedara esto. Los informes del Servicio de Recuperación Artística son de que quede esto como estaba. El Generalísimo que estuvo aquí los primeros días, me pregunto por la vida de Poblet. Me felicito y le pareció muy bien lo que aquí se hacía. Pero llevamos más de dos meses de la liberación y no sabemos nada. A primeros de febrero tan pronto como funcionarían los Servicios de correos me escribieron de Lérida que me esperaban para reorganizar algunas cosas. Fui y constituimos otra vez la Cámara de la Propiedad Urbana de la que fui confirmado en mi cargo de secretario y la Comisión Provincial de Monumentos de la que me reeligieron presidente. Como delegado de esta comisión he sido nombrada vocal del patronato de Bibliotecas, Archivos y Museos. Pero no quiero dejar Poblet ni al Sr. Toda hasta ver cómo queda esto, pues no en balde llevo aquí 16 meses para no sentir su hechizo, porque caso de que aquí tuviera la vida, creo que la balanza

se inclinaria por este lado. Ínterin, voy a Lérida los miércoles y regreso los sábados o domingos. En Lérida imposible poner piso, todo destrozado. Un horror. La casa en que habitábamos incendiada, de no traerlo a Poblet lo hubiéramos perdido todo.

Con impaciencia esperamos el regreso de Plandiura a ver si nos traerá la solución o noticias concretas».⁵³

En un article publicat el 1943 al *Boletín de la Sociedad Española de Excursiones*, es refereix la tasca desenvolupada pels equips del SDPAN els primers dies d'ocupació franquista de Catalunya. Sobre Poblet diu «se halló intacto en lo referente a su arquitectura, biblioteca, archivo y objetos litúrgicos, siendo además convertido en depósito, encontrándose allí los muebles del convento de Vallbona de las Monjas, una colección de encajes de los siglos XVII y XVIII, libros, documentos, cantorales del monasterio de Santas Creus, imágenes, cuadros y libros de los conventos, parroquias y fincas cercanas».⁵⁴

El retorn del patrimoni documental

Un cop acabada la guerra es va iniciar el procés de retorn dels fons documentals i bibliogràfics que la Generalitat havia protegit en els diversos dipòsits que s'havien anat creant al llarg del territori. D'aquesta tasca es va encarregar el Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional (SDPAN) creat 22 d'abril de 1938 pel govern de Burgos, amb una doble finalitat; per una banda, reparar, conservar i reconstruir aquells béns artístics deteriorats durant la contesa bèl·lica, i per l'altra, recuperar les obres d'art, els fons documentals i bibliogràfics, en possessió de govern republicà. El servei es va estructurar en comissaries de zona i els agents de recuperació artística informaven de l'estat del patrimoni artístic de les zones ocupades. Les províncies catalanes, juntament amb les Balears, Castelló i València integraven la delegació de Llevant o la 5a zona.⁵⁵

Des del 27 de gener de 1939 el SDPAN va utilitzar el monestir de Pedralbes com a dipòsit central d'arxius. En aquest espai van ser concentrats tots els fons documentals salvats per la Secció d'Arxius de la Generalitat de Catalunya existents en els diversos refugis. El deu d'agost el ministeri d'Educació Nacional publicava les *Instrucciones para la devolución de archivos y bibliotecas*,⁵⁶ dels quals quedaven exclosos els arxius notariaus que d'acord amb el decret de dotze de gener de 1939 havien d'incorporar-se als Arxius Històrics Provincials.⁵⁷

El 22 de juny de 1940 la situació dels arxius tarragonins al monestir de Pedralbes era la següent: a la infermeria, a l'habitació

primera hi havia el notarial i d'hipoteques de Reus, i el notarial del Vendrell. A l'habitació tercera, el notarial i del castell de Santa Coloma de Queralt –23 metres lineals–. A l'habitació quarta, el parroquial –35 metres lineals–, notarial i col·lecció Poblet Teixidor de Montblanc –18 metres lineals–, i el municipal de l'Arboç. I al passeig de la infermeria, el notarial de Tortosa.⁵⁸

El primer arxiu que es va recuperar va ser el parroquial de Santa Coloma de Queralt. El 27 de març de 1940 el rector Mn. Ramon Serra el va recollir de Pedralbes.⁵⁹ Tanmateix, com veurem no va retornar tot allò que va marxar l'agost de 1936.

Després li va tocar el torn a l'arxiu parroquial de Montblanc. El plebà Lluís Robinat Pau, va escriure el 25 d'octubre de 1940, el comissari de la Jefatura de Recuperación y Devolución Bibliográfica, Felipe Mateu Llopis, sol·licitant la devolució de l'arxiu parroquial. El dia 31 Mn. Robinat va rebre l'autorització per recollir l'arxiu però se li va suggerir «que si entre los mismos hay alguna parte de carácter histórico como, pergaminos, que por su antigüedad no sea de utilidad a la parroquia, se sirva depositarlos en el Archivo de la Corona de Aragón o el diocesano de la sede episcopal, si estuviere organizado»⁶⁰. Malauradament, l'advertència es va complir, una capsula amb pergamins va ser dipositada quatre dies abans a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. L'arxiu parroquial va ser recuperat el trenta de novembre. Segons l'expedient de devolució aquest estava format per «varios legajos de diferente documentación, una caja con documentos y dos cajas más con ornamentos religiosos, todo ello inventariado lo referente a las dos cajas ultimas»⁶¹

Tot i les precaucions a l'hora de retornar els arxius alguns es van traspaperar. A la llibreta de notes del conserge del monestir Josep Masip, hi trobem la següent advertència en relació amb la devolució de l'arxiu parroquial de Montblanc: «juntamente con este archivo se retiró por equivocación el archivo parroquial de Agramunt». Aquest fet va ser comunicat l'onze de desembre de 1940, tant al rector d'Agramunt com al plebà, als quals va convidar a entendre's per tal de solucionar el malentès. Així doncs, va proposar recollir l'arxiu parroquial directament a Montblanc enlloc de traslladar-lo a Pedralbes per després enviar-lo a Agramunt⁶². El set de gener de 1941 el plebà va informar a Felipe Mateu que, seguint les seves recomanacions, havia proposat al rector d'Agramunt «para que pase a recogerlo cuando quiera puesto que esta bajo mi custodia y no ha de faltarle nada en absoluto».⁶³ Tanmateix, pel que coneixem, l'arxiu no es va recollir i uns anys més tard es van fer noves

gestions al respecte. El vuit de juliol de 1967 en una carta dirigida, novament a Felip Mateu, s'ementava la qüestió «referente al asunto de devolución del archivo, el Rvdo. Plebano arcipreste me recalcó la conveniència moral de notificar al vicario general de Tarragona la cesión de los fondos de Agramunt, cesión que esperamos pueda hacerse si dificultades. Por tanto, hasta que no llegue el permiso diocesano no podremos efectuar las gestiones que Vd. tan amablemente nos indicó».⁶⁴ Actualment aquesta documentació es troba a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona on va arribar el 2016 quan va ser dipositat l'arxiu parroquial de Montblanc.

La dispersió dels arxius

Amb l'arribada, el març de 1939, de les primeres germanes clarisses a Pedralbes el SDPAN va agilitzar l'evacuació del fons del monestir. Els arxius i biblioteques no reclamades pels seus propietaris van ser dipositats en diferents institucions culturals del país; l'Arxiu de la Corona d'Aragó, la Biblioteca de Catalunya i l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

Entre el trenta d'agost i el 29 d'octubre de 1940 es va dur a terme el trasllat de la documentació des del monestir de Pedralbes a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. En total es van realitzar 33 viatges, matí i tarda. El 31 d'agost a la tarda va ser transportat l'arxiu notarial i del castell de Santa Coloma de Queralt, el 25 de setembre l'arxiu notarial de Montblanc, el 28 de setembre la documentació de la comptadoria d'hipoteques i la primera part del notarial de Reus, i el dia següent la segona part, el 26 de novembre una caixa amb pergamins de l'arxiu parroquial de Montblanc, i finalment, el dia 28 la col·lecció de documents de Poblet Teixidor, la darrera part del notarial de Montblanc i tretze volums notariais de Francesc Miró, de Santa Coloma de Queralt.⁶⁵

A les acaballes de 1943, els arxius notariais de la província de Tarragona van ser traslladats a la Biblioteca Provincial de Tarragona, d'on passarien, l'any següent, al nou Arxiu Històric Provincial.⁶⁶ Aquest llarg periple va acabar el desembre de 2003, quan després d'una llarga reivindicació, els manuals notariais del districte de Montblanc –les notaries de Montblanc, l'Espluga de Francolí, Sarral i Santa Coloma de Queralt– van ser transferits a l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà.⁶⁷

El personal del SDPAN, en virtut de la instrucció de 1939 i conseqüentment en aplicació del decret de dotze de novembre de 1931, va segregar de l'arxiu parroquial de Santa Coloma de Queralt

els manuals notarials l'escrivania pública eclesiàstica (1276-1827). Aquesta documentació va passar a formar part dels protocols del districte notarial de Montblanc que van ser traslladats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Per altra banda, el 2003 Hug de Palou va donar a conèixer l'aparició, a l'Arxiu Municipal Fidel Fita d'Arenys de Mar, de dos fragments de manual notarial del segle XIII procedents de l'escrivania eclesiàstica de Santa Coloma de Queralt, adquirits pel director de l'arxiu Josep M. Pons Guri al voltant de 1960. L'autor de l'article planteja que aquesta documentació es va despendre de l'arxiu parroquial en un moment indeterminat al llarg dels convulsos anys de la guerra. Un altre manual notarial (1299-1302) procedent del mateix arxiu parroquial va ser comprat, vers 1979, pel Col·legi de Notaris de Barcelona. Per acabar, amb la qüestió dels manuals notarials de Santa Coloma de Queralt, indicar que en el fons Notarial, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó hi trobem cinc registres de 1283-1296.⁶⁸

Com hem vist, en el moment de recollir l'arxiu parroquial de Montblanc, el maig de 1938, també es van emportar documents i objectes de les parròquies de Vilaverd, Lilla i la Guàrdia dels Prats. Sobre els dos primers no hem trobat cap referència posterior d'on va a anar a parar aquesta documentació. Per contra, de la Guàrdia dels Prats, tenim la següent notícia del quinze de juny de 1978. En aquesta data «es recuperà d'un passadís comú a l'Arxiu [Històric de Tarragona] i a la Biblioteca [Pública de Tarragona], utilitzat com a prestatgeria per a llibres i revistes durant els anys 1962-1977. La documentació és molt fragmentària i està recollida en 15 lligalls, datats entre 1620 i 1937».⁶⁹ Atenent al principi de procedència, el més lògic i correcte hagués estat restablir la unitat del fons, retornant la documentació als seus legítims propietaris –la parròquia– o dipositant-la a l'AHAT, institució encarregada de vetllar i gestionar el patrimoni documental de l'Església de Tarragona. Malauradament, però, aquesta va ser incorporada a l'AHAT, on actualment podem consultar-la.⁷⁰

El juny de 1937 el consistori de Vallfogona de Riucorb va dipositar a l'ajuntament de Reus l'arxiu de la parròquia que s'havia salvat.⁷¹ Aquesta documentació va ser incorporada, immediatament, al conjunt d'arxius de Reus. Així doncs, quant aquests van ser traslladats a Poblet, entre el febrer i el març de 1938,⁷² els documents de Vallfogona de Riucorb també van ser portats cap al dipòsit d'arxius de les comarques occidentals. Herrera ho explicava així a Duran, el cinc de març de 1938 «Ahir al migdia portaren de Reus una altra camionada.

Aquesta vegada no han set caixes. Han set 38 lligalls de volums del cadastre del ajuntament, 16 de la Congregació de la Sang, 20 de la prioral de Sant Pere, i 16 de la Comunitat de Preveres, una caixa i un calaix-caixa, tancades, amb llibres de la prioral, un calaix lligat, amb els segells i utensilis de la congregació de la Sang, i una caixa més gran, allargada, i també clavada, que diuen que's l'arxiu de Vallfogona de Riucorb».⁷³

El cinc de gener de 1939 es va iniciar l'evacuació dels arxius ubicats a Poblet.⁷⁴ En el cas dels de Reus van ser traslladats al monestir de Pedralbes. Un cop acabada la guerra tots els fons documentals van tornar a Reus. El deu de gener de 1940 van arribar els arxius parroquial, municipal, de la comunitat de preveres i de la confraria de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist i, tot i que no s'esmenta en la documentació oficial, també va tornar l'arxiu parroquial Vallfogona de Riucorb. Novament, enlloc de retornar la documentació al seu legítim propietari, la parròquia de Vallfogona de Riucorb, que en aquell moment pertanyia al bisbat de Vic, va ser, primer, incorporada a l'Arxiu Municipal de Reus, i el 1982 va passar a l'Arxiu Comarcal del Baix Camp.

Probablement, un altre exemple d'aquesta dispersió documental provocada per la guerra és el cas d'un llibre de baptismes de la parròquia de Prenafeta de 1842-1852 que es trobava a l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà. En aquest cas el trenta de juliol de 1998 va ser intercanviat per 68 volums i 65 fragments de manuals notariais civils del segle XVIII, que es custodiaven a l'arxiu parroquial de Montblanc, procedent de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Aquests protocols destinats al Museu-Arxiu de Montblanc van ser dipositats temporalment el 1977 a la parròquia de Montblanc, doncs, el museu estava tancat.⁷⁵ En aquest mateix arxiu hi trobem també un llibre de comptes de la l'església de Savallà del Comtat (1672-1688), que va ser dipositat juntament amb el fons municipal.⁷⁶ Possiblement, com va succeir en moltes poblacions catalanes, l'arxiu parroquial que s'havia salvat del foc va ser guardat a l'ajuntament. Finalitzada la guerra, en el moment i per circumstàncies de l'atzar quan el rector va recollir la documentació aquest llibre es va traspassar quedant incorporat a l'arxiu municipal.

Finalment, acabarem amb la recuperació de l'arxiu parroquial de Sant Magí de Rocamora. Tot va començar el 22 de juliol de 1936, amb el saqueig i la crema de l'església. En aquest moment es perd el rastre de l'arxiu, donant-lo per destruït. Acabada la guerra, el 1939, Magí Niubó, veí de del santuari, va declarar que l'arxiu parroquial de Sant Magí de Rocamora se l'havia emportat el comitè antifeixista d'Igualada.

Aquesta nova dada ens porta al 22 de juny de 1938 quan la Secció d'Arxius del SPAHC es va fer càrrec dels diferents arxius concentrats a Igualada, entre aquests l'arxiu de Rocamora, que van ser dipositats al monestir de Pedralbes.⁷⁷

Transcorreguts dos anys, Mn. Francesc Gebellí Rius, rector de Sant Magí de Rocamora, va escriure el set de maig de 1941, al Dr. Salvador Rial Lloberas, vicari general de l'arxidiòcesi tarragonina, informant-lo que el rector d'Igualada, Mn. Amadeu Amenós, li havia comunicat que els llibres sacramentals de Sant Magí es trobaven a l'Arxiu de Corona d'Aragó, i que per recuperar-los havia de posar-se en contacte amb el seu director, Ferran Valls i Taberner. En aquest punt perdem novament la pista de l'arxiu.

No serà fins el 2015, quan durant una visita, el 2015, a l'Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB) es va produir la troballa. El gener de 1940, durant el desallotjament dels arxius de Pedralbes, el SDPAN va traslladar tots els fons eclesiàstics a l'Arxiu Diocesà de Barcelona amb la idea que el seu arxiver, Mn. Josep Sanabre Sanromà, gestionés el retorn d'aquests⁷⁸. Aquest fet explicaria perquè la documentació de la parròquia de Sant Magí de Rocamora es trobava a l'ADB. En aquesta ocasió l'arxiu sí que va ser retornat a Tarragona. El vint d'abril arribava a l'AHAT el fons documental integrat per sis llibres sacramentals des de 1604 a 1936, una consuetud de 1804, un llibre de celebracions, un llibre de visites pastorals i un lligall amb documentació matrimonials del segle XIX.⁷⁹

Estats dels arxius de la Conca de Barberà a la fi de la guerra

A l'Arxiu General de l'Administració d'Alcalà d'Henares hem localitzat uns informes que la Guàrdia Civil va enviar entre 1939-1940 a la Dirección General de Archivos y Bibliotecas sobre la situació dels arxius i biblioteques de cadascun dels pobles de la província de Tarragona.⁸⁰ A partir d'aquesta font i complementada amb altra informació, s'ha fet una aproximació a l'estat en quedaren els arxius de cadascun dels pobles de la comarca un cop acabada la guerra.

Aguiló

Segons informació extreta de la Relación que ha de prepararse de hechos ocurridos con motivo del movimiento nacional del 18 de julio de 1936 presentada pel rector el cinc d'agost de 1939 a la cúria de Vic «el archivo parroquial se ha recuperado en su mayor parte».⁸¹ Tots els llibres sacramentals es van salvar.

Albió

El tres de maig de 1939 Josep Martí Fabregat, veí del poble, va lliurar al rector, Mn. Joan Torner, els llibres parroquials, la custòdia, dos calzes, el *signum crucis* i el reliquiari de Sant Gil, que havien estat amagats.⁸²

Barberà de la Conca

L'informe de la Guàrdia Civil del set de febrer de 1939 manifestava que «el archivo municipal y el del juzgado están en poder de sus respectivos titulares o sea el ayuntamiento y del juez, y el parroquial está en poder del juzgado municipal de esta población, estando todos ellos en relativo buen estado, pero faltando algunos documentos especialmente en el del ayuntamiento». Els llibres parroquials van ser recuperats.

Belltall

L'arxiu parroquial va ser parcialment destruït. Tots els llibres parroquials, els lligalls de testaments i d'expedients matrimonials van salvar-se, mentre que la resta de documentació es va perdre. El Butlletí oficial de l'arquebisbat i la biblioteca del rector també es cremaren.

Biure de Gaià

De l'arxiu parroquial únicament es van salvar tres llibres de baptismes (1774-1851; 1857-1866 i 1867-1929) i un de matrimonis (1774-1850). La resta de llibres i documentació fou consumida per les flames.

Blancafort

L'u de maig de 1940 la Guàrdia Civil informava que «en este pueblo los archivos municipal y judicial están intactos. El parroquial desaparecido por completo. La biblioteca escolar fundada por el Patronato de Misiones Pedagógicas también desapareció toda». L'única documentació que es va salvar de l'arxiu parroquial va ser un lligall amb 125 testaments anteriors a la guerra.⁸³

Conesa

Durant la guerra van desaparèixer de l'arxiu parroquial els expedients matrimonials i tots els Butlletins de l'arquebisbat. La biblioteca del rector, Mn. Tomàs Capdevila, assassinat el dia sis de setembre de 1936, també va ser destruïda.⁸⁴ Els llibres parroquials es van salvar quasi tots, a excepció del llibre d'òbits

en ús de l'any 1928, el de baptismes de 1852-1901 i el corrent de confirmacions.

L'Espluga de Francolí

A l'informe de la Guàrdia Civil del quinze de juliol de 1939 es destacava que «en el ayuntamiento existen 70 tomos de la enciclopedia Espasa con 8 apéndices. 9 tomos del diccionario Salvat. De los años 1914 al 1938 existen los protocolos notariales. También existen los archivos judicial y parroquial». D'aquest darrer, únicament va desaparèixer una llibreta de comptes del Culte i la documentació relativa a les fundacions.⁸⁵ L'onze de juny a la reunió general de la Germandat de la Santíssima Trinitat es va informar que tota la documentació i llibretes s'havien trobat estripades, a excepció del llibre d'actes.⁸⁶

Forès

L'arxiu parroquial va ser completament consumit per les flames. Mentre que dels arxius municipal i del jutjat únicament van desaparèixer alguns llibres i documents.

Glorieta

L'arxiu parroquial va conservar tots els llibres parroquials, a excepció del llibre d'òbits de 1868-1931 que va ser destruït.

La Guàrdia dels Prats

Bona part de l'arxiu parroquial va ser cremat. Entre la documentació que es va salvar hi ha dos llibres de baptismes, matrimonis i òbits (1743-1768 i 1810-1854), un llibre de baptismes (1852-1929) i un llibre de confirmacions (1880-1932). Actualment, aquest darrer, juntament altra documentació parroquial que també es va salvar, es troba a l'AHAT.

Guialmons

A la *Relación* presentada pel rector el 15 de juliol de 1939 a les autoritats eclesiàstiques de Vic, es va fer constar que «exceptuando los libros de bautismos, óbitos y desposorios, ha desaparecido todo el archivo parroquial».⁸⁷

Lilla

De l'arxiu parroquial sols es va salvar dos volums que reunien els baptismes, matrimonis i òbits (1774-1822 i 1823-1852), un llibre de baptismes (1863-1866). La resta de llibres i documentació va ser cremada. Es salvaren diversos Butlletins oficials de l'arquebisbat.

Llorac

El catorze de febrer de 1939 la Guàrdia Civil en el seu breu escrit manifestava «que en este municipio no existe en la actualidad otros archivos, que el ayuntamiento y juzgado municipal intactos en la casa consistorial. Con respecto a los archivos parroquiales, estos fueron quemados al estallar la revolución en julio de 1936». No es va salvar cap dels llibres parroquials.

Montblanc

L'informe realitzat per la Guàrdia Civil el set de febrer de 1939 presentava en quina situació es trobaven els arxius i biblioteques de la vila ducal: «En cumplimiento a su respetado escrito de fecha 12 del anterior, tengo el honor de participar a la superior autoridad de V. que el archivo de protocolos notariales de la notaría de esta localidad se halla a cargo del notario don Francisco Masip Rovira, y el del registro de la propiedad en poder del registrador interino don Joaquín Viola Lafuerza.

Biblioteca escolar fundada por el Patronato de Misiones Pedagógicas, no existe en esta villa.

El archivo parroquial de santa María de esta localidad se encuentra depositado en el juzgado municipal y se compone de los tomos siguientes. Bautismos: 16 tomos bajo la siguiente numeración III, IV, V, VII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII y XIX. De matrimonios, un tomo el actual. Defunciones, dos tomos IX y el actual. Parroquia de san Miguel, bautismos, 4 tomos del I al IV, matrimonios, ninguno, y defunciones ninguno.

El día 25 anterior visitó el juzgado municipal de esta villa el señor magistral inspector de las audiencias y juzgados de las poblaciones recientemente liberadas don Constantino Pascual Sánchez, el que tomo nota del estado del archivo, del que se han llevado los rojos los expedientes antiguos para convertirlos en pasta, y han quedado solamente algunos legajos de los corriente sin poder precisar si están todos por no existir libro registro.

En igual fecha fue visitado por el señor jefe del Servicio Nacional de Registros y Notariado, el registro civil, el que se encuentra completo y a cargo del juez correspondiente.

El archivo municipal se encuentra incompleto o ignorándose los legajos que faltan, así como igualmente la biblioteca municipal pues se ve faltan varios tomos, todo lo cual se encuentra en poder del ayuntamiento y bajo su vigilancia».

Un nou informe, l'ú de maig de 1940, afegia que la «Biblioteca de la Caja de Pensiones para la Vejez y Ahorros no ha sufrido desperfecto alguno. La fundada por el Patronato de Misiones Pedagógicas durante el dominio rojo desaparecido. Los archivos judiciales existen los asuntos civiles, los de criminales y gubernativos han desaparecido. Los municipales existen intactos. Los parroquial en su mayoría fueron destruidos».

Així doncs, com hem vist els arxius parroquials de Santa Maria la Major i de Sant Francesc van ser quasi van desaparèixer per complert. Del primer, únicament es van salvar tots els llibres de baptismes, que començaven el 1734, i un d'òbits (1904-1929), la resta de documentació, inclosos tots els llibres de matrimonis van ser cremats. Per contra, l'arxiu de la comunitat de preveres, situat sobre la sagristia, es va salvar i va ser traslladat fora de la vila. De la novella parròquia de Sant Miquel només es va salvar un volum que reunia els baptismes, matrimonis i òbits (1878-1880) i dos llibres de baptismes (1881-1900 i 1901-1924). La resta fou consumit per les flames.

Per altra banda, segons la informació recollida per Francesc Badia, la biblioteca del Casal dels Castellví, amb vora cinc volums, i el seu arxiu familiar amb documentació dels segles XVIII i XX van ser cremats.⁸⁸

Montbrío de la Marca

El 8 de febrer de 1939 la Guàrdia Civil informava que «a pesar de ser robado por los rojos la casa del pueblo dado un minucioso registro no encuentro a faltar documentación alguna. En el agregado de Monbrío se han encontrado unos libros de la parroquia que los pongo en lugar seguro hasta ordenes de superiores nuevamente. En esta parroquia no se puede aprovechar un documento del archivo parroquial por ser quemado por el comité. En casa particulares no hay archivos ni libros, legajos, etc., por ser pueblecitos de labradores». De l'arxiu parroquial es van perdre els volum II i IV que reunien els baptismes (1757-1842 i 1858-1866), les confirmacions (1758-1842 i 1858-1866), els matrimonis (1758-1842 i 1858-1866). També van ser cremats els llibres d'òbits (1757-1842 i 1858-1866) i el llibre de baptismes que comença el 1929.

Ollers

En un primer moment els llibres parroquials de Pira i Ollers es van donar per perduts, però al cap d'uns mesos l'alcalde de Torelló,

a 15 km de Vic, va comunicar al rector de Pira que a la seva vila s'havien localitzat alguns llibres parroquials d'Ollers i Pira. Aquests van ser retornats. No hem trobat cap notícia sobre com aquest llibre van fer cap a Torelló. Els llibres que es van salvar són el I i II de baptismes, matrimonis i òbits (1839-1858 i 1859-1866) i un de matrimonis (1868-1935).

Passanant

El disset de juny de 1939, segons la Guàrdia Civil, la situació en que es trobaven els tres arxius existents a la vila –municipal, jutjat i parroquial– era «*completo*». No patiren cap pèrdua de documentació significativa.

Les Piles

La Guàrdia Civil va informar el quatre de juliol de 1939 que «el archivo parroquial del pueblo de las Pilas de esta demarcación fue destruido por las hordas rojas, salvándose solamente el tomo 3º de bautismos y algún testamento y estos algunos estropeados. El judicial y municipal están completos, y de la sepultura prehistórica neolítica, antes del Glorioso Alzamiento Nacional, no obstante, las múltiples averiguaciones no se halló y solamente está enterado de ello el señor cura que tenía noticia solamente por documentos históricos». De l'arxiu parroquial únicament es va salvar un llibre de baptismes (1867-1914), la resta de llibres parroquials i documents foren cremats.

Pira

L'informe del quinze de febrer de 1939 de la Guàrdia Civil manifestava «que en esta localidad existen los archivos intactos, el del municipio, juzgado municipal como también la biblioteca escolar fundada por el patronato de Misiones Pedagógicas, y el archivo parroquial lo destruyeron por el fuego cuando quemaron las imágenes y altares de la iglesia de esta población durante el domino rojo». Al cap de poc temps, l'alcalde de Torelló informava al rector de Pira que a les dependències municipals havien aparegut alguns llibres parroquials de la seva parròquia i també d'Ollers. Tots van ser reintegrats als seus arxius parroquials corresponents.⁸⁹ Els llibres de Pira eren un llibre de baptismes, confirmacions, matrimonis, òbits i compliments pasquals (1706-1773), dos de baptismes i matrimonis (1815-1851; 1823-1851), un de baptismes (1851-1915), un de matrimonis que comença el 1851 i dos d'òbits (1816-1850) i l'altre que s'inicia també el 1851. Per contra, la biblioteca del rector, de prop de cinc-cents volums va ser cremada.⁹⁰

Pontils

L'arxiu parroquial es va salvar.

Prenafeta

L'arxiu parroquial va ser recuperat a Montblanc on s'havia traslladat a l'inici de la revolta. Únicament es va salvar dos llibres de baptismes (1772-1841 i 1842-1852) i un d'òbits (1875-1929). La resta de llibres i documents van ser cremats.

Rauric

A la *Relación* que va presentar el rector el dos d'agost de 1939 a la cúria de Vic sobre l'arxiu parroquial deia que «fue quemado, siendo destruidos todos los libros de partidas sacramentales, excepto uno que contiene las partidas de bautismos, matrimonios y óbitos de finales del siglo dieciséis y de principios del siglo diecisiete».⁹¹

Rocafort de Queralt

L'onze de juliol de 1939 l'informe de la Guardia Civil dibuixava un panorama desolador «el archivo parroquial del pueblo de Rocafort de Queralt de esta demarcación, fue destruido por las hordas rojas el archivo parroquial a excepción de un libro de cuentas parroquiales y un tomo en pésimas condiciones de partidas de nacimientos. El archivo municipal completamente destruido. El archivo judicial faltan solamente los últimos libros de registro civil. Referente a la biblioteca fundada por el patronato de Misiones Pedagógicas, existen 71 volúmenes de los que 18 son del lote que mandó el patronato de Misiones Pedagógicas y 53 novelas son de aportaciones particulares, todo perteneciente al pueblo de Rocafort ya mencionado.» De l'arxiu parroquial va desaparèixer un llibre de baptismes (1867-1889), tots els llibres de confirmacions, un de matrimonis (1842-1852). Alguns dels que es salvaren van ser amagats sota terra, la qual cosa provoca que un cop recuperats després de la guerra es trobessin en un lamentable estat de conservació per culpa de la humitat.

Uns mesos abans, el setze de febrer, el secretari assenyalava en quin situació es trobava l'arxiu municipal «se ve todo en completo desorden, encontrando a faltar libros de actas, de caja, mesas, máquina de escribir, timbres, documentación, incluso sin plumas, tintes ni papel como también la enciclopedia Espasa que sabemos que existía allí».⁹²

Rojals

La Guàrdia Civil informava l'1 de maig de 1940 que «los archivos municipal y judicial se salvaron, el parroquial lo destruyeron». Tot i aquesta darrera afirmació, a excepció del primer llibre de baptismes, matrimonis i òbits (1644-1725),⁹³ la resta de llibres parroquials es van salvar gràcies a que la família rojalenca de cal Ros els va amagar.⁹⁴

Rocamora

Bona part de la documentació parroquial que en el moment de l'esclat revolucionari hi havia a l'abadia, inclosos els llibres parroquials (1607-1936), va ser recuperada el 2015 de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, com s'ha dit anteriorment.

Santa Perpètua de Gaià

Els llibres parroquials entre 1749-1936 es van salvar.

Sarral

A les acaballes de la guerra quan l'exercit republicà volà el campanar provocant l'ensorrament de la volta de l'església, l'abadia i altres cases del voltant. Segons sembla dins l'abadia, que queda totalment enrunada, hi havia la part de l'arxiu parroquial que s'havia salvat de la destrucció els primers dies de la revolta i, que a resultes d'aquesta darrera acció es va perdre totalment.

El disset de juliol de 1939 la Guàrdia Civil presentava l'informe sobre la situació dels arxius. Sobre el municipal i el del jutjat es deia «faltan únicamente algunos libros desaparecidos durante el domino rojo» i del parroquial «completamente destruido durante el período rojo por las horas marxistas».

Santa Coloma de Queralt

El quinze de febrer de 1939, al cap d'un més de l'entrada de l'exercit franquista a la vila, la Guàrdia Civil va fer arribar el seu informe sobre la situació dels arxius i biblioteques:

«Archivos. Existe el municipal que está en poder y custodia de este ayuntamiento. El parroquial que se lo llevaron los rojos en los primeros días del movimiento en una camioneta custodiada por los mozos de escuadra. El del juzgado municipal, existe y está en poder y custodia del juez actual. El notarial, existe también y está en poder y custodia del señor notario de esta villa, el cual es desde un principio adicto al Glorioso Movimiento Nacional. El de la comunidad de presbíteros, se lo llevaron los rojos junto con el parroquial, los dos estaban muy bien dotados

de documentació antiga y de los cuales junto con el municipal pudo confeccionarse, aunque breve la historia de Santa Coloma de Queralt.

Biblioteques. Existe la municipal que se encuentra en poder y custodia del ayuntamiento, a la cual es necesario haber un detallado examen por si existe algún volumen quizá poco agradable. Las demás bibliotecas que existían en esta villa que luego se relacionarán, fueron saqueadas por los rojos en los primeros días del movimiento y cuyo paradero se ignora. Dichas bibliotecas son las siguientes.

Rdo. Antonio Reguart.

Rdo. Deogracia Martí.

D. José Goberna.

Sra. Vda. De J. Martí.

Herederos de D. Ramón Rosé».

Savallà del Comtat

El sis de febrer de 1939 la Guàrdia Civil informava «que en este municipio no existen otros archivos en la actualidad que el del ayuntamiento y juzgado municipal muy deteriorados los cuales están en la casa consistorial. Con respeto a los archivos parroquiales fueron muy deteriorados, conservándose en la casa consistorial algunos libros del registro parroquial de Savallá». Tots es llibres parroquials es van salvar.

Segura

A la Relación presentada a les autoritats eclesiàstiques de Vic hi consta «El archivo parroquial se salvó enteramente».⁹⁵

Senan

L'informe de la Guàrdia Civil del quinze de juny de 1939 sobre la situació dels arxius de la vila era devastador «No existe nada, fue todo destruido durante el dominio rojo». Malgrat aquesta contundència, els llibres parroquials es van salvar gairebé tots. Únicament es va perdre el llibre de baptismes que comença el 1903 i el de matrimonis que s'inicia el 1927.

Solivella

La Guàrdia civil informava el disset de juny de 1939 de l'estat dels tres arxius de la vila –municipal, jutjat i parroquial– amb un rotund «completo». Segons sembla, no patiren cap pèrdua de documentació significativa. L'any següent, el vint de maig, la benemèrita informava «que hechas las debidas gestiones acerca

de las autoridades de Solivella con relación a la biblioteca filial de popular, manifiestan que durante el dominio rojo en dicha localidad la hicieron desaparecer ignorándose por el momento su actual paradero».

Valleclara

La Guàrdia Civil informava el quinze de juliol de 1939 que «existen completos los archivos parroquial y judicial y el del ayuntamiento». De l'arxiu parroquial únicament es va perdre el llibre de matrimoni en ús en aquell moment que comença el 1930.⁹⁶

Vallespinosa

L'arxiu parroquial va ser completament destruït.

Vallverd

Un cop acabada la guerra van ser recuperats la majoria de llibres parroquials, a excepció d'aquells que en el moment de l'esclat de la revolta estaven en ús. Es tractava dels llibres de baptismes que comença el 1928 i els de matrimonis i d'òbits que s'inicien el 1931. Per circumstàncies que desconeixem el 1981 a l'Arxiu Diocesà de Girona va ser trobat el llibre de matrimonis desaparegut i diligentment va ser reintegrat a la seva parròquia d'origen.⁹⁷

Vallfogona de Riucorb

El trasllat de part de l'arxiu parroquial a Reus el juny de 1937 va significar la dispersió del fons, doncs actualment aquesta documentació esta dipositada a l'Arxiu Comarcal del Baix Camp. En aquest arxiu s'hi conserva entre altra documentació els següents llibres parroquials: baptismes (1491-1700; 1701-1793; 1793-1831), confirmacions (1723-1863), matrimonis (1704-1792; 1793-1851), Òbits (1547-1700; 1701-1733; 1733-1792; 1793-1850) i compliments pasquals (1578-1647; 1705-1857).⁹⁸

Vilanova de Prades

El nou de febrer de 1939 l'alcalde comunicava al cap dels Servicios de Bibliotecas y Archivos «que ordenado en lo posible cuanto ha podido recogerse de lo poco que hay o ha quedado en la parroquia y su archivo, casa consistorial y otras casas saqueadas por los rojos lo hemos devuelto a sus respectivos lugares debidamente custodiado, no obstante ser de poca importancia y escaso valor». De l'arxiu parroquial es va perdre els llibres de matrimonis (1903-1936), de confirmacions (1858-...) i d'òbits (1927-1936).⁹⁹

Vilaverd

El primer de maig de 1940 la Guàrdia Civil informava que «los archivos municipal y judicial están completos y el parroquial desaparecido en su totalidad». Malgrat aquesta darrera afirmació els llibres parroquials s'havien salvat.

Vimbodí

L'informe de la Guàrdia Civil del 31 de gener 1939 esmentava els arxius i biblioteques que hi havia al poble «Una biblioteca propiedad de D. Pedro Gil Moreno de Mora, debidamente custodiada. En cuanto a los archivos municipal, parroquial y juzgado que los rojos esparcieron por el suelo, se han recojido y ordenado, hallándose ya archivados en este ayuntamiento». L'arxiu parroquial va ser recuperat de les dependències municipals.

Església parroquial de Sarral destruïda (*Arxiu Municipal de Sarral*).

Notes

- 1.- Joan M. Quijada Bosch, «Formació i evolució de la xarxa parroquial de l'arquebisbat de Tarragona: el cas de les parròquies de la Conca de Barberà (segles XII-XXI)», *Aplec de treballs*, (Montblanc), 33, (2015), p. 83-120.
- 2.- Les parròquies de la Conca de Barberà que integraven l'arxiprestat de Santa Coloma de Queralt eren Santa Maria d'Aguiló, Sant Gil d'Albió, la Mare de Déu del Roser de Guialmons, Sant Joan Baptista de Llorac, Santa Coloma, verge i màrtir, de Santa Coloma de Queralt, Sant Pere de Savallà del Comtat, Santa Maria de Segura, Santa Fe de Rauric i Santa Maria de Vallfogona de Riucorb.
- 3.- AHAT. Sanç Capdevila i Felip. «Memòria sobre l'estudi, ordenació i inventari dels arxius parroquials» (1918). UC: 1.
- 4.- L'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona: Un projecte participatiu per al segle XXI. Tarragona, *Silva, Inter primas* 2, 2017, 9-11.
- 4bis.-AHAT. Sanç Capdevila Felip. Correspondència amb el Dr. Manuel Borràs i Ferré. (1921-1928).
- 5.- AHAT.- Sanç Capdevila i Felip. Correspondència entre el Dr. Magí Albaiges Escoda i Mn. Blai Sans Figuerola, rector de l'Espluga de Francolí (1924). UC: 127.
- 6.- Àngel Bergadà Escrivà, *Martirologi de la Conca. La persecució religiosa a la Conca de Barberà durant la revolta de 1936-39. Parròquia de Santa Maria de Montblanc*, Montblanc, p. 18-38.
- 7.- DOGC.- Decret en virtut del qual són creades les Milícies Ciutadanes de Catalunya, sota el comandament del ciutadà Enric Pérez i Farràs, i és nomenat el conseller Lluís Prunés i Sató, comissari de Defensa de la Generalitat (21.07.1936). Publicat el 21 de juliol de 1936, núm. 203, p. 633-634.
- 8.- DOGC.- Decret declarant dissolt el Comitè Central de les Milícies Antifeixistes creat per Decret el 21 de juliol d'enguany (01.10.1936). Publicat el 3 d'octubre de 1936, núm. 277, p. 34.
- 9.- Miquel Joseph i Mayol, *El salvament del patrimoni artístic català durant la guerra civil. Barcelona*, Pòrtic, 1971, p. 19.
- 10.-AHAT.- Barberà de la Conca. Parròquia de Santa Maria. «Reconstrucció de la iglesia de Barbará». UC: 102, p. 25.
- 11.-DOGC.- Decret disposant la constitució immediata a cada localitat de Catalunya d'un Comitè perquè sota la salvaguarda de les Milícies ciutadanes vigili i assegurui la conservació dels edificis públics que el Govern de la Generalitat destina a Institucions populars (23.07.1936). Publicat el 24 de juliol de 1936, núm. 206, p. 674.
- 12.-DOGC.- Decret en virtut del qual la Generalitat de Catalunya s'apropia tots els materials i objectes d'interès pedagògic científic artístic històric arqueològic bibliogràfic i documental que hi hagi als edificis o locals

- afectats pels actuals esdeveniments (24.07.1936). Publicat el 25 de juliol de 1936, núm. 207, p. 708.
- 13.-DOGC.- Decret anul·lant totes les delegacions d'inspecció d'edificis i d'objectes del Patrimoni del Poble i totes les autoritzacions per a requisar i apropiar-se els esmentats objectes (31 de juliol de 1936). Publicat el 9 d'agost de 1936, núm. 222, p. 988.
  - 14.-DOGC.- Decret en virtut del qual tota documentació anterior al segle XIX i procedent d'Institucions públiques Corporacions i Comunitats de tota mena de patrimonis familiars de l'antiga noblesa resta a disposició de la Generalitat (4 d'agost de 1936). Publicat el 9 d'agost de 1936, núm. 222, p. 988-989.
  - 15.-MNAT.- Comissió del Patrimoni Artístic, Històric i Científic. Instruccions (13.08.1936).
  - 16.-DOGC.- Decret prohibint l'exportació de llibres i manuscrits, anteriors al 1800, sense autorització del Departament de Cultura (03.11.1936). Publicat el 5 de novembre de 1936, núm. 310, p. 492.
  - 17.-El Registre Civil a Espanya va començar l'1 de gener de 1871, arran de l'entrada en vigor de la Llei Provisional 2/1870, de 17 de juny, del Registre Civil i del Reglament per a l'execució de les lleis de matrimoni i Registre Civil, de 13 de desembre de 1870.
  - 18.-DOGC.- Ordre disposant que els Jutges Populars Locals s'apropiïn els arxius parroquials a les localitats on n'hi hagi i que els Jutjats lliurin en la forma ordinària les certificacions que siguin demanades amb referència als arxius esmentats (04.11.1936). Publicada l'11 de novembre de 1936, núm. 316, p. 570.
  - 19.-DOGC.- Decret aclarint l'abast de l'Ordre del Departament de Justícia del 4 de novembre proppassat que disposà que els Jutjats Populars Locals s'apropiessin els arxius parroquials en el sentit que els documents que han de passar als esmentats Jutjats són els llibres registres de naixements matrimonis i defuncions des de l'any 1801 fins el 1936. (02.12.1936). Publicat el 4 de desembre de 1936, núm. 339, p. 846.
  - 20.-DOGC.- Decret que dicta normes per a la protecció del Patrimoni Històric Artístic i Científic de Catalunya. (26.10.1937). Publicat el 31 d'octubre de 1937, núm. 304, p. 470.
  - 21.-DOGC.- Decret que reglamenta la defensa del Patrimoni Històric Artístic i Científic de Catalunya (05.01.1938). Publicat el 8 de gener de 1938, núm. 8, p. 89-90.
  - 22.-DOGC.- Ordre en virtut de la qual tots els protocols anteriors al 1800 existents a l'Arxiu General de Protocols del Col·legi de Notaris de Catalunya o a poder dels Notaris arxivats s'entendran traspassats a la Secció d'Arxius del Servei del Patrimoni Històric Artístic i Científic de Catalunya. (10.03.1938). Publicat el 12 de març de 1938, núm. 71, p. 1051-1052.
  - 23.-ANC1-1-T8132.
  - 24.-ACS.- Agustí Duran i Sanpere. Salvament d'arxius. Top. 127c, plec 7.

- 25.- ANC1-1-T-8365.
- 26.- ANC1-1-T-8059; ANC1-1-T-6909.
- 27.-AHAT.- Pere Batlle i Huguet. Resposta de Pere Boldó, alcalde de Forès, a la circular de 14 de desembre de 1936 (16-21.12.1936), UC: 9; Fons de Pere Batlle i Huguet. Relació dels objectes lliurats per l'ajuntament de Forès a la Comissió del Patrimoni Artístic de la Generalitat de Catalunya (25.10.1936), UC: 127.
- 28.-Palau i Dulcet, Antoni. *Conca de Barberà I. Guia de Montblanc*, Barcelona, p. 91.
- 29.-Francesc Badia Batalla, *L'Església de Montblanc en temps difícils (1931-1939)* obra inèdita, p. 360.
- 30.-ANC1-1-T-8313.
- 31.-ANC1-715-T-2728.
- 32.-Josep M. i Ismael Porta i Balanyà, «Ismael Balanyà (1921-2000). Una vida sencera dedicada a la meravellosa activitat de la pintura», *Aplec de treballs*, (Montblanc), 2002, Núm. 20, p. 9.
- 33.-Francesc Badia Batalla, *L'Església de Montblanc...op. cit.* p. 367-368.
- 34.-ANC1-1-T-8213; ANC1-1-T-8212; ANC1-1-T-8213; ANC1-1-T-8016.
- 35.-AHAT.- Fons Pere Batlle i Huguet. Relació de visites, UC: 42.
- 36.-ANC1-1-T-8311; ANC1-1-T-8313.
- 37.-Ibídem.
- 38.-ANC1-1-T-8219.
- 39.-ANC1-1-T-8318.
- 40.-MNAT.- Recorreguts incautacions pels pobles. Notes d'interès.
- 41.-AHAT.- Pere Batlle i Huguet. Nomenament d'Eduard Toda i Güell com a Delegat de la Generalitat de Catalunya per a l'apropiació d'edificis i objectes artístics a la Conca de Barberà i a Vallbona de les Monges (27.07.1936), UC: 24.
- 42.-DOGC.- Decret dissolent els Patronats de Poblet i Santes Creus i nomenant Comissari de la restauració de Poblet el senyor Eduard Toda i de la de Santes Creus el senyor Pere Lloret (12.08.1936). Publicat el 14 d'agost de 1936, núm. 227, p. 1047.
- 43.-Jaume-Enric Zamora i Escala, «El monestir de Poblet i el salvament dels arxius a la Conca de Barberà durant la Guerra Civil Espanyola (1936-1939)», *Aplec de treballs*, (Montblanc), 21, (2003), p. 286.
- 44.-ANC1-1-T-8219.
- 45.-ANC1-1-T-8219; ANC1-1-T-8222.
- 46.-ANC1-1-T-8137.
- 47.-Jaume-Enric Zamora i Escala, «El monestir...», p. 286-295.
- 48.-BNC.- Arxiu Administratiu de la Biblioteca de Catalunya (1907-1986). La Selva del Camp (13.10.1937), 127/30.
- 49.-BNC.- Arxiu Administratiu de la Biblioteca de Catalunya (1907-1986). La Selva del Camp (13.10.1937), 127/30.
- 50.-A la mateixa carta Toda informa a Rubió que havien inaugurat a

- Poblet una llibreria de préstec amb cinc cents volums però el noi que s'encarregava de la gestió havia estat cridat a files. Ara estaven valorant la possibilitat d'obrir-la a l'Espluga de Francolí.
- 51.-BNC.- Arxiu Administratiu de la Biblioteca de Catalunya (1907-1986). Riudabella. 127/24
  - 52 .-NC1-1-T-8016; ANC1-1-T-8219.
  - 53.-ACS.- Agustí Duran i Sanpere. Correspondència amb Manuel Herrera Gés (12.03.1939).
  - 54.-Manuel Chamoso Lamas, «El Servicio de Recuperación y Defensa del Patrimonio Artístico Nacional», *Boletín de la Sociedad Española de Excursiones. Arte-Arqueologia-Historia*. (Madrid) Año L. Cuarto trimestre, 1943, p. 276.
  - 55.-Aixalà Fàbregas, Carme; Ramo Ruiz, Jordi. *Monestir de Pedralbes. República, guerra i patrimoni*. Barcelona, 2014, p. 122-126.
  - 56.-ANC1-1-T-8377.
  - 57.-Aquest decret restaurava el decret del dotze de novembre de 1931, en el qual s'establia en l'article vuitè que «*los protocolos seculares de los distritos que no sean capital de colegio, formaran el fondo inicial de los Archivos Históricos Provinciales, que se crearan en todas las capitales de provincia*».
  - 58.-ANC1-1-T-8382; ANC1-1-T-8382.
  - 59.-Jaume-Enric Zamora i Escala, «El monestir...», p. 308.
  - 60.-BNC.- Arxiu Administratiu de la Biblioteca de Catalunya (1907-1986). Recuperación. 331/15.
  - 61.-Ibidem.
  - 62.-BNC.- Arxiu Administratiu de la Biblioteca de Catalunya (1907-1986). Recuperación Pedralbes. 331/6.
  - 63.-BNC.- Arxiu Administratiu de la Biblioteca de Catalunya (1907-1986). Recuperació, 331/15.
  - 64.-BNC.- Arxiu Administratiu de la Biblioteca de Catalunya (1907-1986). Montblanc. Vària. C. 68/12.
  - 65.-BNC.- Arxiu Administratiu de la Biblioteca de Catalunya (1907-1986). Recuperación Pedralbes. 331/6.
  - 66.-El de febrer de 1944 fou creat per ordre ministerial publicada en el BOE del dotze de febrer de 1944.
  - 67.-Per aprofundir en aquesta qüestió, J. M. Porta i Balanyà, «Els notaris de Santa Coloma de Queralt (segles XIII-XX). El retorn dels protocols notariais anteriors al segle XIX». *Recull*, (Santa Coloma de Queralt), 9 (2005), 9, p. 129-148.
  - 68.-Hug Palou i Miquel, «Notícia dels llibres registre notariais de Santa Coloma de Queralt de l'Arxiu Municipal Fidel Fita d'Arenys de Mar», *Recull*, (Santa Coloma de Queralt), 8, (2003), p. 13-36.
  - 69.-Josefina Cubells Llorens, «Arxiu Històric de Tarragona», *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya*. Lleida, 1988, p. 38-39.

- 70.-Sobre l'inventari del fons parroquial de la Guàrdia dels Prats conservat a l'AHT, vegeu: Roser Puig i Tàrrech, «L'arxiu parroquial de la Guàrdia dels Prats. Un fons documental fragmentat», *Aplec de treballs*, (Montblanc), 17 (1999), p. 140-146. També disposem del treball: de J. M. Grau, «Els fons documentals de la Guàrdia dels Prats», *La Guàrdia dels Prats i la seva església*, Valls, 2004, p. 11-22.
- 71.-Per conèixer més detalls sobre com va arribar l'arxiu a Reus, Josep M. Grau Pujol- Roser Puig Tàrrech, «El salvament de l'arxiu parroquial de Vallfogona de Riucorb i el seu trasllat a Reus (1936-1937)», *El Foradot* (Montblanc), 71 (març-abril 2012), p. 19-20.
- 72.-Excepte els arxius notariais i del registre d'hipoteques que foren dipositats al monestir de Pedralbes, seu de l'Arxiu Històric General de Catalunya, entre el 28 i el 30 de setembre de 1938.
- 73.-ANC1-1-T-8219.
- 74.-ACS.- Agustí Duran i Sanpere. Correspondència amb Eduard Toda i Güell (05.01.1939).
- 75.-AHAT.- Montblanc. Parròquia de Santa Maria la Major. «Document de cessió en dipòsit dels protocols notariais del segle XVIII de l'arxiu parroquial de Santa Maria a l'Arxiu Històric Comarcal de Montblanc» (30.07.1998)
- 76.-J. M. Grau Pujol i Roser Puig Tàrrech, «El salvament de l'arxiu parroquial de Vallfogona de Riucorb i el seu trasllat a Reus (1936-1937)», *Recull*, (Santa Coloma de Queralt), 12, 2010, p. 44.
- 77.-ANC1-1-T-8.383.
- 78.-BNC.- Arxiu Administratiu de la Biblioteca de Catalunya (1907-1986). Recuperación Pedralbes. 331/6.
- 79.-Jordi Cabré Guinovart; Joan M. Quijada Bosch, «Els arxius retrobats de Sant Magí. Apareixen a Barcelona arxius del santuari que es creien desapareguts durant la Guerra Civil»,. Confraria de Sant Magí de Tarragona. Tarragona, agost 2015, p. 30-33.
- 80.-AGA.- IDD 31/3830 Expediente Tarragona 12435-4. Carpeta XXIX.
- 81.-AEV.- «*Relación que ha de prepararse de hechos ocurridos con motivo del movimiento nacional del 18 de julio de 1936*» d'Aguiló (05.08.1939).
- 82.-AHAT.- Albió. Parròquia de Sant Gil. Llibre de baptismes, confirmacions, matrimonis i òbits. (1904-2012). UC: 2, f. 63r.
- 83.-AHN.- FC-Causa general,1.446, Exp.3.
- 84.-Josep Pijoan Parellada, *Conesa. Història i vida*. Ajuntament de Conesa, 2009, p. 130.
- 85.-AHAT.- L'Espluga de Francolí, Parròquia de Sant Miquel, arcàngel. «Culto de la parroquia de San Miguel arcàngel de Espluga de Francolí. Años 1939-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-51-52-(...)» (1939-1975). UC: 194; AHAT.- L'Espluga de Francolí. Parròquia de Sant Miquel, arcàngel. Llibre de fundaciones (). UC: 195, f. 1r-v.

- 86.-Abans, ara i sempre. Germandat de la Santíssima Trinitat. Espluga de Francolí: Germandat de la Santíssima Trinitat, 2004, p. 30.
- 87.-AEV.- «Relación que ha de prepararse de hechos ocurridos con motivo del movimiento nacional del 18 de julio de 1936» de Guialmons (15.07.1939).
- 88.-Francesc Badia i Batalla, «Els monuments i objectes d'interès artístic o històric desapareguts o destruïts l'any 1936 a Montblanc», *Aplec de treballs*, (Montblanc), 9 (1989), p. 120-121.
- 89.-Pira. Centenari 1865-1965. Parròquia de Sant Salvador de Pira, 1965.
- 90.-AHAT.- Pira. Parròquia de Sant Salvador. «Partidas de matrimonios y defunciones. 1º del año 1930 al 1935. 2º del año 1930 al 1935. Relación de nichos» (1930/1959). UC: 39.
- 91.-AEV.- «Relación que ha de prepararse de hechos ocurridos con motivo del movimiento nacional del 18 de julio de 1936» de Rauric (02.08.1939).
- 92.-Valentí Gual Vilà, *Guia de Rocafort de Queralt*, Tarragona, 1992, p. 50.
- 93.-Joan M. Quijada Bosch, «Els arxius parroquials de les Muntanyes de Prades. Estat de la qüestió», *Actes de les Terceres Jornades sobre el Bosc de Poblet i les Muntanyes de Prades: les polítiques de conservació del territori i la gestió del medi: Monestir de Poblet*, 5, 6 i 7 de novembre de 2010. L'Espluga de Francolí, 2012, p. 225.
- 94.-J. M. Contijoch, «Rectors de la parròquia de Rojals (anys 1725-2001)», *Aplec de treballs*, (Montblanc), 19 (2001), p. 225.
- 95.-AEV.- «Relación que ha de prepararse de hechos ocurridos con motivo del movimiento nacional del 18 de julio de 1936» de Segura (s/d).
- 96.- Joan M. Quijada Bosch, «Els arxius...», p. 228.
- 97.-AHAT.- Vallverd de Queralt. Parròquia de Sant Joan Baptista. Llibre de matrimonis (1867-2009). UC: 30, f. 38v.
- 98.-J. M. Grau i Pujol- Roser Puig Tàrrrech, «La revisió del cens de Floridablanca (1787) a través del compliment pasqual de Vallfogona de Riucorb. Un exemple d'ocultació», *Recull*, (Santa Coloma de Queralt), 6 (1999), p. 49.
- 99.-Joan M. Quijada Bosch, «Els arxius...», p. 228.

-Rebut: juliol 2021.

-Valoració: Dr. Eugeni Perea Simón.

-Acceptació: agost 2021.